

In gesprek met jongeren: hoe doe je dat?

Een korte handreiking voor participatie van kinderen en jongeren in tijden van corona

Door: Ir. Gwendolijn Boonekamp, promovenda en docent-onderzoeker bij HAN Sport & Bewegen, Hogeschool van Arnhem en Nijmegen

Dr. John Dierx, MPH, lector Leven Lang in Beweging bij Expertise Centrum Caring Society, Hogeschool Avans

Dr. Joos Meesters, docent-onderzoeker, kenniscentrum HAN Sociaal en Werkplaats Sociaal Domein Nijmegen, Academie Mens en Maatschappij, Hogeschool van Arnhem en Nijmegen

Dr. Erik Jansen, associate lector Capabilities in Zorg en Welzijn, kenniscentrum HAN Sociaal en Werkplaats Sociaal Domein Nijmegen, Academie Mens en Maatschappij, Hogeschool van Arnhem en Nijmegen.

1. Inleiding

De coronacrisis raakt iedereen hard, ook jongeren. Van diverse kanten blijkt hoe belangrijk het is dat kinderen en jongeren meepraten en denken over hoe om te gaan met de Corona-crisis. Allereerst deed Premier Rutte 19 mei namens het kabinet een belangrijke en opvallende oproep aan jongeren. Na een groot compliment om hun inzet en geduld sloot hij af met: "...Jullie creativiteit is heel hard nodig. Kom met jullie ideeën!" Dit met betrekking tot oplossingen voor het vlot trekken van het maatschappelijk en economisch leven dat nagenoeg stil is komen te liggen als gevolg van de Covid-19 maatregelen. Ten tweede kwam het thema 'betrek jongeren' bij Margriet van der Linden in haar programma M ter sprake in haar uitzending van 18 mei 2020 (https://www.npostart.nl/m/18-05-2020/KN_1714101). Emeritus-hoogleraar Micha de Winter benadrukte hier het belang van betrokken worden en het gevoel van eigen regie voor de gezondheid van mensen. Betrokkenheid geeft het gevoel dat er naar je wordt geluisterd, dat je mee kunt beslissen, keuzes kunt maken over zaken die voor jou belangrijk zijn. Zeker in deze crisis is met de opgelegde maatregelen de eigen regie van mensen en dus ook van jongeren ernstig ingeperkt.

Maar hoe realiseer je die betrokkenheid? Het artikel van Mark Misérus "Rutte? Pubers hebben wel wat anders te doen" in de Volkskrant van 20 mei 2020 illustreert dat het in gesprek komen met jongeren niet vanzelf gaat.

De uitnodiging aan jongeren om mee te denken en te praten is een belangrijk streven en onderschrijven wij van harte. In onderstaande tekst geven we een inkijk in onze ervaringen. Binnen de Hogeschool van Arnhem en Nijmegen en Hogeschool Avans hebben we de nodige expertise uit praktijkgericht onderzoek om kinderen en jeugdigen te betrekken bij voor hen belangrijke thema's zoals het gebruik van de publieke ruimte, of het stimuleren van een actieve leefstijl. Binnen verschillende onderzoeksprojecten zijn interessante methoden (door)ontwikkeld. Met behulp van deze methoden worden kinderen en jongeren uitgedaagd om na te denken. Ze reflecteren op de wereld om hen heen, hoe zij die ervaren en wat die met ze doet, wat ze er belangrijk in vinden en wat ze ermee willen. Het essentiële ingrediënt van deze methoden is dat kinderen en jongeren ruimte krijgen vooral met elkaar in gesprek te gaan en zo te komen tot een synthese van perspectieven en ideeën.

Een belangrijk inzicht uit deze onderzoeken is dat kinderen en jongeren goed in staat zijn na te denken over wezenlijke zaken die spelen in hun leven. Ze zijn heel creatief in het bedenken van oplossingen. Hierbij kunnen ze helder onderscheid maken tussen wat de omgeving zou moeten doen en wat hun eigen bijdrage kan zijn. Volgens hoogleraar jeugdpsychologie Timmerman worden jongeren ook steeds zichtbaarder, hetgeen een goede basis is voor jeugdparticipatie. Dat plaatst volwassenen en zeker experts, specialisten en andere

professionele denkers, voor een uitdaging. Het vraagt namelijk een basishouding van volwassenen om jongeren te zien als jonge mensen die een eigen mening ontwikkelen of hebben. Deze mening drukken ze uit in hun eigen taal en is gebaseerd op hoe zij de wereld zien en beleven en waar ze zich op hun eigen voorwaarden naar gedragen. Door hun mening serieus te nemen voelen jongeren zich betrokken en ervaren ze ertoe te doen. Daarmee leren deze "...volwassenen van de toekomst...", zoals Premier Rutte hen treffend noemde, verantwoordelijkheid te nemen voor hun eigen opvattingen, een identiteit te ontwikkelen en een plek in de samenleving te vinden. Dit zijn essentiële aspecten van hun opvoeding en ontwikkeling in deze levensfase. Gelukkig hebben we in steeds meer Nederlandse gezinnen een goede en open relatie met onze kinderen en jongeren zoals blijkt uit het dinsdag gepubliceerde internationale Health Behavior in School-aged Children (HBSC)-onderzoek. Bij beslissingen ten aanzien van publieke thema's die deze kinderen en jongeren raken, is hun betrokkenheid echter nog geen vanzelfsprekendheid.

Het laten participeren van kinderen en jongeren bij maatschappelijke vraagstukken werkt naar twee kanten. Voor volwassenen levert het een frisse blik op die vaak onconventioneel en inspirerend is. Kinderen en jongeren krijgen zelfvertrouwen, tonen maatschappelijke betrokkenheid en ervaren autonomie. Ook leren ze, volgens kindercorrespondent Taco Rietveld, gedachten en gevoelens onder woorden te brengen, te argumenteren en te discussiëren.

We hebben ervaren dat bij het nadenken over en het verwoorden van oplossingen kinderen en jongeren wel hulp willen. Niet vreemd, aangezien bij burgerparticipatie ook volwassenen vaak ondersteuning verwachten. We kunnen daarom niet van kinderen en jongeren verwachten dat ze zomaar uit zichzelf met ideeën komen. Om hen meer te laten participeren, om te beginnen in de discussie over de aanpak van de huidige covid-19 crisis, zijn er handige tips die het succes van hun betrokkenheid vergroten. Deze schetsen wij in een aantal uitgangspunten, en enige mogelijke werkwijzen voor het betrekken van kinderen en jongeren in het bedenken van oplossingen.

2. Uitgangspunten

1. Laat kinderen en jongeren met elkaar in gesprek gaan over wezenlijke zaken

Het is van belang een gesprek niet te veel te sturen vanuit het perspectief van volwassenen en niet te snel in te zoomen op oplossingen. Elke oplossing komt namelijk voort uit hoe het probleem is gekaderd. Laat kinderen en jongeren eerst met elkaar nadenken over wat het probleem voor hen eigenlijk is en betekent: Wat raakt hen en anderen het meest?

Een methode die ze hierbij helpt is de Structured Interview Matrix (SIM). Een methode die nota bene veel is gebruikt bij studies rondom weerbaarheid en rampenbestrijding. Het is een methode die bestaat uit een aantal gespreksrondes. De deelnemers worden in groepjes verdeeld. Ieder groepje krijgt een vraag ten aanzien van een vooraf vastgesteld thema. In een eerste ronde interviewen de deelnemers elkaar op een bepaalde gestructureerde manier met de verschillende vragen. De resultaten van deze interviews bespreken ze daarna in groepjes en voegen er daarna hun eigen bevindingen aan toe. Aan het eind van de bijeenkomst presenteren de groepjes hun bevindingen aan de overige deelnemers. Met de resultaten van deze sessie kunnen vervolgideeën door de jongeren verder worden uitgewerkt tot acties.

2. Gebruik creatieve methoden, die een appèl doen op het voorstellingsvermogen.

Een veel voorkomende begrenzing van de zoektocht naar oplossingen is dat we in gesprekken discussiëren over vooropgestelde risico's, belemmeringen en beperkingen in plaats van over mogelijkheden. Creatieve methoden daarentegen doen een appèl op ons voorstellingsvermogen en ons denken in beelden. Gebruik daarom methoden die juist deze beelden tot leven brengen. Een methode die bij onze digitaal georiënteerde jongeren en kinderen past, is Photovoice (PV) of Videovoice (VV). Hierbij maken kinderen en jongeren met hun mobiele telefoon foto's of filmpjes van situaties, voorwerpen of plekken die voor hen verbeelden wat ze willen zeggen. Per foto of filmpje beschrijven ze kort wat er te zien is, wat dat voor hen betekent, wat ze zouden willen veranderen en tenslotte hoe het hen zou helpen bij dat thema. Wat ook werkt is het samen tekenen van een ideale wereld rondom een thema en daarover in gesprek te gaan, het vertellen van verhalen (storytelling), een brief schrijven aan jezelf vanuit het perspectief van je toekomstige ik of bijvoorbeeld het schrijven van een rap over het hier en nu. Dit zijn vormen waar ervaring mee is opgedaan en die ruimte geven aan en aansluiten bij de beleving van jongeren.

3. Praktiseer de dialoog: Neem het gesprek niet over, maar stel vragen.

Kinderen en jongeren hebben geleerd naar volwassenen te luisteren. Zo is er altijd iets van een hiërarchie in het gesprek tussen een volwassene en kinderen en jongeren. Om echt te horen wat ze denken, is het belangrijk die hiërarchie op te heffen. Voor het eindresultaat is het daarom belangrijk de rol van de volwassene als gespreksleider zo klein mogelijk te maken. Beter nog, vraag andere jongeren of jongvolwassenen die qua beleving dicht bij de jongeren staan, het gesprek te voeren. Wie het gesprek ook voert, neem alle antwoorden serieus en vraagt door. Vraag om toelichting, naar voorbeelden, herhaal kernwoorden en nodig uit om verder te praten. Laat kinderen en jongeren associëren op hun eigen opmerkingen en stimuleer vrijdenken. De eerdergenoemde SIM-methode is hiervoor zeer geschikt.

4. Laat eerst in kleine groepen of onderling overleggen

Bij jongeren en kinderen zijn er ook onderlinge verhoudingen die stimulerend maar zeker ook remmend kunnen werken op het inbrengen van ideeën. Verdeel de groep daarom in kleinere groepjes van gelijkwaardige kinderen en jongeren. Maak hierbij gebruik van de kennis van sportleiders, docenten, begeleiders, etc. Zorg bij het gesprek vervolgens dat alle kinderen aan de beurt komen om te vertellen of hun mening te geven, of in ieder geval het gevoel te ervaren daar echt de mogelijkheid toe te hebben. De SIM en PV/VV geven hierbij structuur en dat maakt deze methoden ook aantrekkelijk om te gebruiken. Maak duidelijke afspraken over hoe je met elkaar het gesprek voert: uit laten spreken, naar elkaar luisteren, vragen stellen, elkaar niet uitlachen en wat er in de groep gezegd wordt, blijft ook in de groep. Spreek ook een taakverdeling af: Wie schrijft er dingen op? Wie gaat er eventueel aan een grotere groep terug rapporteren? Wie wil er het gesprek leiden? Etc. En ten slotte, beloon de inzet en complimenteer de kinderen en jongeren oprecht.

5. Boter bij de vis!

Als kinderen en jongeren met ideeën komen, maak dan duidelijk wat ermee gaat gebeuren. Vraag bijvoorbeeld medewerking van hen om het idee verder uit te werken of om hulp bij de uitvoering. Daarvoor is de "Wie doet er mee?" interventie nuttig: als het idee op tafel ligt zijn er vast gespreksdeelnemers die daar enthousiast over zijn; het loont dan vaak om expliciet de vraag te stellen wie er mee wil werken aan de volgende stap, hoe klein die ook is. Vraag daarbij ook naar wie welke stap graag zet omdat die dat graag doet of goed kan. Maak de resultaten haalbaar op korte termijn. Snel resultaat stimuleert een volgende stap of volgend project. Als een idee of activiteit een wat langere looptijd heeft, markeer dan hele duidelijke tussenproducten of -momenten die afvinkbaar zijn. Zorg vervolgens dat de ideeën ook

uitgevoerd mogen worden juridisch, beleidsmatig, qua tijd of financieel. Als je voorziet dat er onvoldoende tijd of financiële middelen zijn, vraag de kinderen en jongeren hoe ze dat probleem denken aan te pakken en welke mogelijkheden ze daarvoor zien (onderhandelingsvaardigheden, creativiteit, flexibiliteit). Maak daar dan een extra tussenproduct van zodat het ook kan worden afgevinkt.

6. Zorg voor kundige begeleiding

Tenslotte maar desalniettemin uiterst belangrijk: Een werkwijze is maar een hulpmiddel. Echte participatie komt tot stand als mensen oog in oog met elkaar staan en de wil hebben elkaar te verstaan. Er zijn legio kundige professionals die in staat zijn op deze manier met kinderen en jongeren te werken. Denk hierbij aan sociaal werkers, met name in het jeugd en jongerenwerk, sociaalpedagogisch hulpverleners, docenten op basis- en middelbare scholen, jeugdcoaches in de sport en scouting, etc. Voor hen is het dagelijks werk en zij zijn opgeleid om met deze groepen te werken. Ze kennen de dynamiek in de groep en kunnen de reacties van de kinderen en jongeren inschatten en interpreteren. Ook studenten kunnen een grote rol spelen; ze behoren tot de doelgroep en kunnen dankzij hun opleiding tevens de gesprekken van kinderen en jongeren faciliteren en begeleiden. Als beleidsmaker en mogelijk opdrachtgever kun je best aanwezig zijn tijdens de activiteiten of sessies, maar zeker bij kinderen en jongeren geldt: faciliteren van participatie is niet eenvoudig en moet je echt leren. Daarbij komt dat je soms maar één kans krijgt en die wil je niet voorbij laten gaan.

3. Mogelijke werkwijze

Een voorbeeld waarin we verschillende van deze uitgangspunten hebben gecombineerd is Triple-I. Heel concreet gaat het om de combinatie van de hierboven beschreven methodieken 'Structured Interview Matrix (SIM)' en 'Photovoice'. Gecombineerd vormen ze een krachtige methodiek omdat er een beroep wordt gedaan op zowel rationaliteit als emotionele belevingen. Daarbij is het, in tegenstelling tot de klassieke focusgroep-interviews, mogelijk met relatief grote groepen van 12- 40 kinderen en jongeren een gestructureerd gesprek te voeren en ideeën te verzamelen. De aanpak is zeer participatief en interactief en vormt een eerste stap om samen met deelnemers vervolgstappen voor te bereiden. Dat is naar onze mening dan ook de meerwaarde en voorwaarde voor de inzet van deze methodieken. Niet alleen 'aftappen van informatie' maar vooral het activeren van de inzichten van deelnemers als eerste stap in een proces waarbij zij ook mede regie krijgen over vervolgstapen.

4. Conclusie

Op basis van onze ervaringen in het praktijkgericht onderzoek weten we dat kinderen en jongeren heel goed in staat zijn na te denken over kwesties die ertoe doen in het leven. Het is nu aan ons als huidige volwassenen, experts, specialisten en andere professionele denkers en experts te leren hoe we het gesprek met de 'volwassenen van de toekomst' kunnen voeren. Hoe we hen kunnen faciliteren bij het inzetten van hun potentieel bij het inrichten van de maatschappij na de lockdown. De zwaarte en diepte van de Covid-19 crisis raakt ons immers allemaal, en het is dus essentieel dat we iedereen mee laten bepalen hoe we als samenleving en dus ook als jongeren veerkrachtig kunnen zijn. Niet alleen omdat het gaat om hun toekomst, of om het als samenleving kunnen profiteren van hun creativiteit, zoals Rutte dat verwoordde, maar ook om een nog fundamentele reden: dat de stem van kinderen en jongeren wordt gehoord en hun perspectief een rol speelt in de afwegingen die ons allemaal

aangaan. Dat is wat we van een democratie mogen verwachten. Dat is zoals we als samenleving moeten willen zijn.

20 mei 2020

GB, JD, JM en EJ